

Det vita bandet

Manus och regi Michael Haneke

Utforskning av ondskans genetik

I den österrikiske regissören Michael Hanekes aktuella film är *Det vita bandet** en symbol som ett par barn tvingas bära under ett år för att sona ett brott de inte begått. Med denna svarta historia från en liten by i norra Tyskland året innan första världskriget fortsätter Michael Haneke sin utforskning av ondskans genetik. Vi kan påminna oss hans tidigare filmer som *Bennys video* från 1992, *Funny Games* 1997, *Pianisten* 2001 och *Dolt hot* 2005 – alla berättelser om onda gärningar och konsekvensen av okänslighet inför andras lidande.

Till skillnad från de flesta andra filmmakare nöjer sig den flerfaldigt prisbelönte Michael Haneke inte med att skildra våldet, han forskar med sitt berättande efter våldets ursprung. Han ställer i alla sina filmer två grundläggande frågor: Vad krävs för att vi ska förlora vår medmännisklighet? Och var består våldets dragningskraft? Haneke slår sig inte till ro med att konstatera att alla är kapabla att utföra våld mot varandra. Han vägrar ta det för givet och påstår att våldet är en följd av våra erfarenheter. Han har den Svarta pedagogiken i fokus. Han visar att det illa behandlade barnet utvecklar ett både medvetet och djupt omedvetet hämnd- och revangebegär som när som helst kan flamma upp i våldsutövning.

HANEKE ÄR GRAVALLVARLIG. Hans film är tung och svart. Knappast någon glimt av glädje, ömhet eller medkänsla förmedlas. Ingen försonande humor, ingen katarsis erbjuds. De som lever i den lilla byn är långt bortom livslust och kärlek. Det är en kollektiv berättelse, där byns lärare för ordet, vill förmedla sina intryck. Han söker efter en förståelse för hur det kunde gå så in i helvete fel alltsamman, för alla i den lilla byn, men också i vida världen. Han säger faktiskt i de första inledande meningarna att han anar en förklaring till våldsutbrottet som sedan skedde i stor skala: Det första världskriget följdes av det andra och av det nazistiska, såväl som det stalinistiska, våldet bortom alla gränser. Haneke söker i den lilla byn efter fröet till att de fortsatta onda handlingarna möjliggjordes.

Jag vet att detta låter som förenklingar av något som vi alla står som lamslagna inför. Men om vi ska avstå från att slå frågan ifrån oss för att den är för svår kan vi börja söka: Det finns teorier formulerade om grymhetens psykologi. "Den tunna hinnan mellan omsorg och grymhet" till exempel från 2001 av Ludvig Igra, bara för att nämna en bok skriven här i vårt eget lilla land. Michael Haneke ger i sina filmer teorierna kropp och blod. De är för det mesta återgivna i svart-vitt. (Bara *Pianisten* är filmad i färg. Det är också den enda av hans spelfilmer som han inte skrivit själv. Den bygger på en roman av Elfriede Jelinek). Det är ett mycket medvetet estetiskt val, naturligtvis. Det onda är brutalt onyanserat, utan förmildrande gråtoner eller färg.

HISTORIEN UTSPELAS som sagt i en liten nordtysk by under 1913-14, alldeles innan det första världskriget bröt ut. Vi får följa några barn och tonåringar som går i skolan, sjunger i kyrkokören, och

lever sina liv med föräldrarna som är torpare, förvaltare, baron, läkare, präst och barnmorska. Obegripliga olyckor sker som får allvarliga konsekvenser för de inblandade. Att hitta förövarna verkar omöjligt, men allteftersom klarnar det i den djupa sörjan av beroende, förtryck och förnedring.

Enskilda människoöden framtonar och griper tag i oss medan de tillsammans utgör en stor kollektiv väv som pekar fram emot insikten att den auktoritära makten är farlig och destruktiv i sin oförmåga att lyssna och känna för någon annan än sitt eget självgoda jag. Det gastkramande budskapet är att just detta genereras vidare från generation till generation.

De två och en halvtimme filmen varar, passerar under det att jag är oavbrutet fångslad och förskräckt över alla frågor som får sina svar och alla de som förblir obesvarade. Det utmärkande för Michel Hanekes berättaridé är att lämna tillräckligt många frågor obesvarade för att aktivera åskådarens arsenal av egna tankar och teorier. Hans berättande alstrar nya tankar och lockar till eget tankearbete. För ingen ska väl inbilla sig att sista ordet är sagt i frågan om våldets grepp om oss.

REGISSÖREN HAR ett ärende som han envist framhärdar i att förmedla. När hans berättelse om de iskalla unga ligisterna i *Funny Games* från 1997 inte nådde fram till den engelskspråkiga publiken, eftersom den gjordes på tyska, spelade han tio år senare in filmen igen med engelsktalande skådespelare. Den historien om den västerländska oligarkin och dess svans, du och jag, skulle till varje pris nå sitt mål.

*Filmens titel ska inte förväxlas med "Vita bandet" som i Sverige är en organisation som bildades 1901 för att främja kvinnors rösträtt och bekämpa kvinnoförtryck i prostitutionen.

CECILIA HECTOR

Cecilia.hector@spray.se

November 2009